

Monumentnummer*: 531722

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 30 januari 2015
Kadaster deel/nr 82974/85

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Culemborg Culemborg Gelderland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Culemborg Werk aan het Spoel

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Culemborg N 3247

Omschrijving**

Cluster 503.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

INUNDATIESLUIS / KEERSLUIS in de Prijsdijk, als onderdeel van de sluis- en waterwerken waarmee het inundatiegebied in geval van oorlog(sdreiging) onder water gezet konden worden. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluizen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon worden. Er werden vele verschillende typen sluizen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluizen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast. Soms moesten lokale peilverschillen tussen afzonderlijke poldereenheden worden overbrugd door het opnemen of gebruiken van keersluisjes in bestaande kades of dijken. Hiertoe zijn vaak schotbalkkeringen in vaarten of zelfs in coupures in kades toegepast, maar ook zogenoemde verlaten met houten of ijzeren hefdeuren of duikers met schuiven zijn voor dit doel benut. De op vooroorlogse kaarten voorkomende wegverbinding tussen de Zuidelijke Lekdijk en de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Prijssedijk ter hoogte van het sluisje, die tevens de voormalige schietbaan begrensd, bestaat niet meer. De sluis is later - vermoedelijk na de Tweede Wereldoorlog - gewijzigd en versoberd, waarbij de doorlaat is verkleind en is uitgevoerd als een betonnen duiker / kokersluis door de middelste van de drie oorspronkelijke watergangen. De nieuwe koker is aan de noordzijde voorzien van een eenvoudige schuif. De eveneens uit 1877 daterende brug is daarbij verwijderd en gemoderniseerd tot een vaste oeververbinding. De Prijsseweg die op de dijk ligt is daarbij verbreed. De beide middelste hoofden zijn aan de noordzijde van de weg nog zichtbaar; waarschijnlijk liggen andere delen van de sluis in het talud en/of onder de weg.

Omschrijving

INUNDATIESLUIS / KEERSLUIS (1877), in het noord-zuid lopende inundatiekanaal, dat ter hoogte van de sluis wordt gekruist door middel van een brug in de Prijsseweg. In het dijktaalud aan de noordzijde van de Pijssedijk/Prijsseweg liggen nu nog twee, deels gemetselde en deels in natuursteen uitgevoerde tussenhoofden van de vroegere drievoudige sluis (enbrug). De beide afgeronde hoofden van het werk laten sporen zien van schotbalkspinningen, terwijl in het oostelijke exemplaar een in natuursteen gebeitelde peilschaal is te zien. Meer onderdelen bevinden zich nu vermoedelijk onder de Prijsseweg, die ter plaatse een licht afwijkende structuur kent. De lengte van de oorspronkelijke sluiskolk bedroeg ongeveer 10 m en de breedte ongeveer ca. 3x3 m; de huidige zichtbare breedte is ongeveer 3m. De sluis kende zowel een militaire, als een civiele functie als waterkering.

Waardering

De INUNDATIESLUIS / KEERSLUIS (1877) in de Prijsseweg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bouwwerken, die gebaseerd is op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het betreft hier resten van een van een inundatiekanaal deel uitmakende sluis uit 1877.

- * Archeologische waarden vanwege de mogelijk onder het wegdek en in het dijklichaam aanwezige resten en/of sporen van de sluis.
- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het onderdeel is matig gaaf bewaard omdat door de latere aanpassingen slechts details herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument